

Juho Saari, VTT
Yhteiskuntatieteiden tiedekunnan dekaani
Sosiaali- ja terveystieteiden professori
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Dekaanin toimisto, 6062:
Linnarakennus
Kalevantie 5
33014 Tampereen yliopisto

Lausunto eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunta on 11.1.2021 päivätyllä viestillä pyytänyt allekirjoittaneelta kirjallista lausuntoa 9.2.2021 mennessä aiheesta ”Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta - Kohti hiili-neutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa”.

Tämän mukaisesti esitän kunnioittavasti seuraavaa:

Yleistä

Asiakirja on asianmukaisesti rakennettu kuvaus suomalaisen yhteiskunnan tilasta ja julkisen vallan toimenpiteistä Agenda2030 tavoitteiden saavuttamiseksi. Se kertoo osaltaan suomalaisen yhteiskunnan vahvuuksista ja mahdollisuuksista. Suomen tilannetta on kuvattu laajalti. Epäselväksi toki jää, millä perusteilla vertaileva indikaattoreita on valittu.¹

Asiakirjan sitominen hallitusohjelmaan ja julkisen talouden suunnitelmaan lisää sen johdonmukaisuutta ja uskottavuutta. Se on myös kansainvälisesti tarkastellen merkittävä asiakirja, ja kertoo suomalaisten virkamiesten kyvystä rakentaa ilmiölähtöisiä asiakirjoja monia ministeriöitä yhdistävästä asiakokonaisuudesta. Toki tekstiin on jäänyt epätasaisuutta, mutta kokonaisuutena asiakirja on riittävän selkeä.

Kaikkineen se kertoo suomalaisesta kestävän kehityksen politiikan pitkästä perinteestä ja sen aikana kertyneestä asiantuntemuksesta ja osaamisesta. Se on monella tapaa yleissivistävä asiakirja.

Tilanne- ja kokonaiskuva on asianmukainen ja vastaa tutkijoiden konsensusnäkemyistä. Myös Covid19 pandemia on tehnyt aikaisempaa näkyvämmäksi suomalaisen yhteiskunnan vahvuudet.

¹ Kattava listaus on <https://www.stat.fi/tup/satavuotias-suomi/index.html>

Yleiset huomiot

Asiakirjassa on myös rakenteellisia heikkouksia. Ensinnäkin linjauksissa sekoittuvat toisiinsa pienet ja suuret asiat, ohjelmalliset tavoitteet sekä lainsäädäntöhankkeet ja budjetoidut uudistukset. Pyrkimys kattavuuteen vähentää asiakirjan luettavuutta. Ainakin jatkovalmistelussa olisi syytä erottaa toisistaan julkisen talouden kehysten ja suunnitelman sisään otetut toimenpiteet (lainsäädäntöhankkeet ja ohjelmat) ja erilaiset ehdotuksia sisältävät suunnitelmat, selonteot ja strategiat, joiden politiikkaa ohjaavaa vaikutus vaihtelee merkittävästi.

Toiseksi elinkeinoelämän (yritysten ja yhteisöjen) rooli agendan asettamisessa ja tavoitteiden saavuttamisessa jää satunnaisten mainintojen varaan. Kuitenkin suomalaisilla yrityksillä on tässä kokonaisuudessa monessa kohden avainasema. Toistuvasti asiakirjassa todetaan Suomen olevan tavalla tai toisella johtavassa asemassa, kun todellisuudessa kysymys on suomalaisista kansainvälisillä markkinoilla markkinaehtoisesti toimivista yrityksistä.

Kolmanneksi keinojen ja Agenda2030 tavoitteiden välillä on useilla alueilla merkittävä epäsuhta, jota asiakirjassa ei mainita tai julkilausuta. Tältä osin asiakirjan seuraavassa seurantaversiossa olisi hyvä systemaattisemmin kirjata tämä jännite, johon myös arvioinnissa kiinnitetään huomiota.

Neljänneksi politiikkaprosessi on asianmukaisesti kuvattu ja toimeenpanokelpoinen, ja siihen on sisällytetty jälkikäteinen arviointiprosessi, mutta linjaukset vaalikausien ylitse ulottuvasta politiikasta jäävät ainakin toistaiseksi toivomusten asteelle, eikä niihin valtioneuvosto ole sitoutunut. Sama koskee erilaisissa uudistuksissa, toimintasuunnitelmissa, selonteoissa ja strategioissa esitettyjen menojen mahdolluttamista julkisen talouden kehukseen. Näihin liittyen olisi syytä käydä laajempikin keskustelu, sillä siirtymän haasteellisuudesta ei ole epäselvyyttä ja Covid19 pandemian aiheuttama kuormitus julkiselle taloudelle ja suomalaisen yhteiskunnan uudistuskyyville on merkittävää.

Yksityiskohtaiset kommentit

Seuraavassa tarkastellaan yksityiskohtaisemmin niitä Agenda2030:n tavoitteita, joihin asiantuntemukseni vahvimmin kytkeytyy. Niitä arvioitaessa on otettava huomioon, että asiakirjaan sisällytetyllä sosiaalisen kestävyys käsitteellä ei ole yhteisesti hyväksyttyä määritelmää, joka olisi empiirisesti operationalisoitu julkisen talouden analysointiin tai suomalaisen yhteiskunnan tilaan soveliaalla tavalla. Tämä ongelma on keskeinen myös hallituksen puoliväliriihessä.

Tavoite 1 – Poistaa köyhyys sen kaikissa muodoissa kaikkialta

Kohta on varsin tasapainoisesti kuvattu ja suurelta osin yhdenmukainen tutkimustiedon kanssa. Koronan aiheuttamaa muutosta kuvaavaa aineistoa voi harkiten lisätä, ja siten täydentää tilannekuvaa ja tulevaisuusnäkyä, joka on muuttumassa aikaisempaa synkemmäksi julkisen talouden alijäämäistymisen ja työmarkkinoiden rakennemuutoksen myötä.

Tavoite 3 – Terveellinen elämä

Kohta sisältää kattavan kuvan tavoitteista, mutta siihen on kirjattu varsin sekalaisessa järjestyksessä eritasoisia ja -kokoisia uudistuksia. Koska kokonaisuuden resurssoinnilla rahapeliä tuotolla on merkittävä rooli, on ilmeistä, että asiakirjaa tulee, mikäli mahdollista, täydentää Liikasen työryhmän valmisteilla olevilla linjauksilla.² Rahapelituottojen odotettavissa olevan aleneman jälkeen asetettujen tavoitteiden saattaa osoittautua hankalaksi erityisesti terveyden edistämiseksi ja liikunnan tuessa.

Tavoite 10 – Eriarvoisuus

Kohta on varsin optimisesti kuvattu. Lähimmäksi muunneltua totuutta tulee seuraava kohta ”10.4: Tasa-arvon edistäminen on ollut pitkään finanssipolitiikan, palkkaratkaisujen ja sosiaaliturvan kehittämisen tavoite.” Tämän tavoitteen ohella on ollut lukuisia muita, enimmäkseen tasa-arvoa tärkeämpiä tavoitteita, jotka liittyvät suhteellisten asemien säilyttämiseen ja julkisen talouden kestävyden takaamiseen.

Myöskään kohdassa 10.4 oleva linjaus ”10.5: Suomi on osaltaan tukenut globaalien rahoitusmarkkinoiden ja -instituutioiden sääntelyn ja valvonnan tehostamista” ei ole välttämättä yhteensovitettavissa Suomen tosiasiallisesti toimeenpanevien ja kannattamien politiikkojen kanssa.

Ylipäättään jakso on epätasainen mitä tulee eri uudistusten mittakaavaan ja vaikuttavuuteen. Siinä on sekaisin lillukanvarsia ja mittavia uudistuksia.

Yhteenveto

Sosiaali- ja terveystieteiden osalta asiakirja on integroitu osa suomalaisen sosiaali- ja terveyspolitiikan pitkän aikavälin uudistamista. Toistaiseksi on epäselvää, kuinka kestävyden sosiaaliseen ulottuvuuteen (miten se sitten määritelläänkin) enenevässä määrin kytkeytyvät ekologiset vaatimukset ja odotukset muokkaavat sosiaali- ja terveyspolitiikan institutionaalista rakennetta. Tämän kysymyksen ympärillä on enemmän tutkijoiden pohdintoja kuin valtioneuvoston linjauksia. Mikäli kestävä kehityksen agenda asetetaan yhteiskuntapolitiikan ytimeen tämä kysymys edellyttää (monien muiden asioiden ohella) systemaattista valmistelua, johon on syytä ryhtyä mieluummin aikaisemmin kuin myöhemmin.

² Liikasen selvitysryhmän toimikausi päättyy 28.2.2021.

Tampereella 19.1.2021

Juho Saari
Sosiaali- ja terveystieteiden professori